

OLIIY TA'LIMDA BO'LAJAK TARIX FANI O'QITUVCHILARINING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH OMILLARI

Omonova Zarnigor To'rajon qizi,

NamDPI ilmiy xodimi

omonova.zarnigor.2302@gmail.com +998-88-686-06-74

<https://orcid.org/0009-0006-0517-0924>

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishning nazariy-pedagogik va amaliy jihatlari ko'rib chiqiladi, asosiy muammolar aniqlanadi va ularni hal qilish bo'yicha yondashuvlar taklif etiladi. Maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar, jumladan, o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi faol ta'lim usullari, fanlararo amaliyot va raqamli texnologiyalarning integratsiyasi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Intellektual qobiliyatlar, didaktik o'yinlar, axborot texnologiyalari, innovatsion texnologiyalar, axborot resurslari, raqamlashtirish, kompyuterlashtirish, modernizatsiya, interaktiv usullar, tanqidiy fikrlash, virtual haqiqat.

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Омонова Зарнигор Туражоновна

Научный сотрудник НамГПИ

omonova.zarnigor.2302@gmail.com +998-88-686-06-74

<https://orcid.org/0009-0006-0517-0924>

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические, педагогические и практические аспекты развития интеллектуальных способностей будущих учителей истории в высших учебных заведениях, выявляются основные проблемы и предлагаются подходы к их решению. Анализируются современные педагогические подходы, включающие активные методы обучения, междисциплинарную практику и интеграцию цифровых технологий, способствующие развитию интеллектуального потенциала студентов.

Ключевые слова: Интеллектуальные способности, дидактические игры, информационные технологии, инновационные технологии, информационные ресурсы, цифровизация, компьютеризация, модернизация, интерактивные методы, критическое мышление, виртуальная реальность.

FACTORS OF DEVELOPING THE INTELLECTUAL ABILITIES OF FUTURE HISTORY TEACHERS IN HIGHER EDUCATION

Omonova Zarnigor Turajon kizi,

Researcher at the NamSPI

omonova.zarnigor.2302@gmail.com +998-88-686-06-74

<https://orcid.org/0009-0006-0517-0924>

Abstract: *This article examines the theoretical, pedagogical and practical aspects of developing the intellectual abilities of future history teachers in higher education institutions, identifies the main problems and proposes approaches to solving them. The article analyzes modern pedagogical approaches, including active teaching methods, interdisciplinary practice and the integration of digital technologies that serve to develop the intellectual potential of students.*

Keywords: *Intellectual abilities, didactic games, information technologies, innovative technologies, information resources, digitization, computerization, modernization, interactive methods, critical thinking, virtual reality.*

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'limda tarix fani o'qituvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki zamonaviy ta'lim jarayoni nafaqat ma'lumotlarni yetkazish, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va tanqidiy qarash kabi malakalarni shakllantirishga qaratilgan. Tarix fani o'qituvchilari esa aynan ushbu intellektual maqom orqali o'quvchilarga tarixiy hodisalarni yaxshiroq anglash va ularni zamonaviy kontekstda tahlil qilish imkoniyatini beradi. Shu bois, ularning intellektual salohiyatini oshirish uchun samarali omillarni aniqlash va qo'llash dolzarb masalalardan biridir. Mazkur maqola ushbu yo'nalishda dolzarb omillarni yoritish va amaliy tavsiyalar berishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Chet-el mamlakatlarida pedagogning intellektual rivojlanishi bilan bog'liq izlanishlar D.A.Rostovix, R.V.Shutov, A.Y.Nikitin, O.V.Inshakov, N.Glebova, V.Nechayev, A.Bikovskiy, N.Y.Trushkina, A.S.Stepanenko, O.D.Shipunova kabi tadqiqotchilarning faoliyatida kuzatilsa, yurtimizda S.Botirova, F.Aqchayev, J.Yuldashev kabi pedagoglarning faoliyatida kuzatiladi. Mavzuni o'rganishda manbalarni o'rganish asosida va pedagogik amaliyot tajribalari bilan kuzatish, analiz, tizimli tahlil metodlaridan foydalanib mavzu tadqiq etildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Prezidentimiz, Shavkat Mirziyoyev takidlaganlaridek: «Ta'lim-tarbiya kabi muhim va strategik masalaga eskicha qarash, eskicha bilim va tizim bilan yondashish mutlaqo mumkin emas. Bu borada eng zamonaviy va ilg'or tizimni yaratmasak, oldimizda ko'ndalang turgan bironta muammoni yecholmaymiz» [1].

Ayni masala bo'lajak ta'lim sohasi vakillarini intellektual va pedagogic jihatdan professional qilib tayyorlanishsiz erishilishi qiyin. Jamiyat dunyoqarashini rivojlantiruvchi ijtimoiy fanlar, jumladan tarix fani pedagoglarining kasbiy kompetensiyalarini oshirish ushbu jarayonning muhim qismi hisoblanadi.

O'qituvchining intellektual qobiliyatlari ta'lim jarayonining sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Zamonaviy tarix o'qituvchisi esa, rivojlangan intellektual qobiliyatlarga ega bo'lishi kerak. Jumladan, tanqidiy fikrlash, tahlil qilish qobiliyati, fanlararo sintez bilan shug'ullanish qobiliyati va o'qitishga ijodiy yondashish kabi kognitiv-oedagogik ko'nikmalar tarix o'qituvchisi uchun kasbiy talablarga aylanib bormoqda. O'quv jarayonida intellektual qobiliyatlarni samarali rivojlantirish uchun zamonaviy yondashuv va vositalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Zamonaviy ta'lim tizimida intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, tarix fani o'qituvchilari uchun bu salohiyat o'quvchilarga tarixiy bilimlarni teran anglash, tahlil qilish va ahamiyatini tushuntirishda asosiy vositadir. «Axborot texnologiyalari - bu axborotni qayta ishlash uchun odamlar tomonidan qo'llaniladigan usullar va qurilmalar to'plami» [2]. Bugungi kunda axborot texnologiyalari ta'lim jarayonini tubdan o'zgartirib, o'qituvchi kasbining talablarini oshirmoqda. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida bo'layotgan tarix fani o'qituvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirishda axborot texnologiyalarining roli alohida ta'kidlanishi kerak.

Shu bilan birga tarix fani pedagoglari ta'lim innovatsiyalari va yangilanishlarga muntazam moslashib borishlari va dogmatik pedagog yondashuvidan voz kechishlari lozim. Shuni yodda tutish kerakki, «hayot – doimiy taraqqiyot jarayoni, XXI asr o'qituvchisi esa har qanday o'zgarishlarga tayyor, interfaol o'qitish usullarini mohirona egallagan yuqori malakali mutaxassisdir» [3]. Oliy ta'limda tarix fani o'qituvchilari nafaqat mustahkam ilmiy asosga ega bo'lishi, balki intellektual qobiliyatlarini doimiy ravishda rivojlantirib borishi lozim. Buning asosi sifatida ularning muntazam kasbiy rivojlanishi va ta'lim sohasidagi innovatsiyalarni o'zlashtirishi ko'riladi. Bu omillar o'qituvchilarning samaradorligini oshirish va zamonaviy ta'lim talablariga moslashishda muhim ahamiyat kasb etadi.

K.S. Tojiboyeva intellektual-pedagogik kompetensiyani samarali o'qitish va tarbiyalash uchun olingan bilim va tajribani kasbiy faoliyatda qo'llash, o'qituvchining innovatsion faoliyat bilan shug'ullanish qobiliyati sifatida belgilaydi [4]. Bu kompetensiya o'qituvchidan ta'lim jarayonini tahlil qilish, muammoli yo'nalishlarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun innovatsion yechimlarni taklif qilish qobiliyatini talab qiladi. Shuningdek, u o'qituvchilarga o'z faoliyatini baholash va o'qitish usullarini takomillashtirish imkonini beruvchi reflektiv qobiliyatlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, o'qituvchining o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarini yo'lga qo'yish, ularning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantirishga yordam beradigan qulay ta'lim muhitini yaratish ham muhim jihatdir.

Zamonaviy jamiyat jadal o'zgarib bormoqda: raqamlashtirish va axborot resurslari hayotning barcha jabhalariga kirib bormoqda va texnologiya misli ko'rilmagan tezlikda rivojlanmoqda. Bu ta'limga tez va samarali hal qilinishi kerak bo'lgan yangi talablarni talab qiladi. Bu innovatsion texnologiyalarni o'qitish va o'qitishga ishonchli integratsiya qilishga qodir bo'lgan yangi avlod o'qituvchilarini tayyorlash zaruriyatini yuzaga keltiradi. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti o'qituvchilarning kasbiy ta'lim va kasbiy rivojlanishiga yo'l-yo'riq ko'rsatish uchun o'qituvchilar talab qiladigan ko'nikma va bilimlarning umumiy ta'rifini ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi. [5]

Ta'lim tizimi modernizatsiya qilinib, kasbiy faoliyatga tayyor mutaxassislar tayyorlashning moslashuvchan, ko'p bosqichli modeli ishlab chiqilmoqda. Shaxslarning ijtimoiylashuvi, rivojlanishi, dunyoqarashining shakllanishida tarix fani o'qituvchilari asosiy rol o'ynaydi. Binobarin, zamonaviy dunyoda talab katta bo'lgan yuqori malakali pedagog kadrlarni tayyorlash alohida e'tibor va puxta yondashuvni talab etadi. Kasbiy ishtiyoq va muntazam intellektini yuksaltirishga intilishi uchun o'qituvchining ish muhiti ham talablarga javob berishi lozim. So'nggi tadqiqotlar o'qituvchining ishtiyoqi va o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasi va sinfdagi hayotiylik o'rtasidagi bog'liqlikni aniqladi. [6]

Shu bilan birga, innovatsion yondashuvlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tizimli qo'llab-quvvatlash, jumladan, o'qituvchilar malakasini oshirish, o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, texnik infratuzilma bilan ta'minlash zarur. Faqat

kompleks yondashuv orqali tarix fanini samarali o'qitishga qodir, o'quvchilarning fanga qiziqishini oshirishga qodir yuqori malakali mutaxassislarni yetishtirishda barqaror natijalarga erishish mumkin. Shunday qilib, innovatsion texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiyalashuvi bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining intellektual salohiyatini rivojlantirish, ularning zamonaviy dunyo talablarini hal qilishga tayyorligini ta'minlashda yangi istiqbollarni ochib beradi.

XULOSA

Oliy ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda bo'lajak tarix fani o'qituvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish pedagogik ta'limni modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Zamonaviy raqamli vositalar, o'qitishning interfaol usullari va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish nafaqat mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirish, balki ularning tanqidiy fikrlash, tahliliy ko'nikma va kasbiy faoliyatga ijodiy yondashuvini ham rivojlantiradi. Virtual haqiqat, o'yinlashtirish va moslashuvchan o'quv platformalari kabi texnologiyalarni joriy etish zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan dinamik va motivatsion o'quv muhitini yaratishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. 4 – жилд. – Тошкент. 2020. 149-бет.
2. Бурковская М.А., Зимина О.В., Кириллов А.И. Компьютерный контроль знаний в среде Academia XXI// Информатика и образование. – М.: 2002. – №9. – С.16.
3. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований, М.: Педагогика, 1982. – С.Ю17
4. Тоджибаева К.С. Профессиональная педагогическая компетентность учителя: феноменология понятия. Журнал «Вопросы науки и образования». 2018.
5. <https://web.archive.org/web/20220830172223/https://www.oecd.org/education/school/attractingdevelopingandretainingeffectiveteachers-homepage.htm> [Murojaat qilingan sana: 26.09.2025]
6. Patrick, B.C., Hisley, J. & Kempler, T. (2000) "What's Everybody so Excited about?": The Effects of Teacher Enthusiasm on Student Intrinsic Motivation and Vitality", The Journal of Experimental Education, Vol. 68, No. 3, pp. 217–236.